

**Η ΑΡΙΣΤΕΡΗ
ΑΠΟΠΟΙΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΟΜΟΤΕΛΕΙΑΣ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ
ΕΛΛΑΔΑ**

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Η κυρίαρχη τάση στην ποιητική γενιά του 2000, δηλαδή στο πιο πρόσφατο ρεύμα της ελληνικής ποίησης, είναι η «αριστερή μελαγχολία», η απογοήτευση για τη διάψευση και ήττα του αριστερού επαναστατικού οράματος και η παραταύτα επίμονη προσήλωση στην αριστερή εξεγερτική διαθετικότητα. Όπως αναλύω εδώ και τέσσερα χρόνια σε μια σειρά ελληνόγλωσσων και αγγλόγλωσσων δημοσιευμάτων και αναρτήσεων, είναι εντυπωσιακό το ότι αυτή η πολιτική μελαγχολία εκφράστηκε ποιητικά πολύ πριν τους αλλεπάλληλους συμβιβασμούς της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ, επειδή η ποίηση είχε περάσει μια δική της κρίση αξιών τη δεκαετία του 1990 κι έτσι δεν έτρεφε ποτέ αυταπάτες για επαγγελίες εθνικής σωτηρίας, λογοτεχνικής ή άλλης. Εδώ θέλω να προτείνω πως η διορατική μελαγχολία της νέας ποίησης για τις απογοητεύσεις που σύντομα θα προκαλούσε μια ενδεχόμενη αριστερή διακυβέρνηση βοηθά να στοχαστούμε μια αφανή αλλά διαπεραστική διαδρομή του αριστερού προτάγματος στη μεταπολεμική Ελλάδα, μια αρνητικότητα που θα αποκαλέσω «αποποίηση» απέναντι σε κάθε απελευθερωτική επαγγελία και συμβόλαιο με την ιστορία.

Στη δεκαετία του 2010 σταδιακά και θριαμβευτικά η αριστερά ενσωματώνεται πλήρως στο κρατούν, νομιμοποιώντας την αντίσταση και τελικά προάγοντάς τη σε ηθική της εξουσίας. Η αριστερή εξουσία των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ και των υποστηρικτών τους νομιμοποιείται να κυβερνά όχι διότι κάνει όσα πιστεύει (όπως έκανε η δεξιά εξουσία), αλλά επειδή αμφισβητεί δραματουργικά αυτά που κάνει και άρα, ούσα αθώα στις προθέσεις της, έχει το δικαίωμα να τα εφαρμόσει. Ισχυριζόμενη ότι η κοινωνία αντιπολιτεύεται το κίνημα, και το κίνημα αντιπολιτεύεται την κυβέρνηση, η κυβέρνηση κυβερνά χαιρετίζοντας την «αντίφαση στην εξουσία» και εξηγεί τις αντιφάσεις της υπερηφανευόμενη ότι αντιπολιτεύεται τον εαυτό της. Έτσι, οι αριστεροί της εξουσίας συμβιβάζονται και τακτοποιούνται, καλώντας τους απογοητευμένους πρώην συντρόφους τους να δείξουν πολιτικό ρεαλισμό, ιδεολογική ευελιξία, ηθική αναλγησία και πατριωτική ανθεκτικότητα. Παράλληλα σχολιαστές πολύ διαφορετικού προσανατολισμού μεταξύ τους (όπως οι Τζαίψον Γλυνός & Σάββας Βουτυράς, Απόστολος Δοξιάδης, Κώστας

Δουζίνας, Τάσος Καρωνάκης, Στάθης Κουβελάκης, Ελ Ρομαντάντε και Δημήτρης Σωτηρόπουλος) τονίζουν πως είναι καιρός οι αριστεροί να πενθήσουν και να ξεπεράσουν τα ανεδαφικά τους όνειρα αντί να μελαγχολούν για τη διάψυσή τους.

Αντίθετα, από τον Ιανουάριο του 2015 η αποδοχή μιας καθολικής ήπιας και η επακόλουθη πολιτική «διάθεση» (Χάιντεγκερ) της «αριστερής μελαγχολίας» (Μπένγιαμιν) κυριαρχούν όλο και περισσότερο στους ριζοσπαστικούς αριστερούς κύκλους, όπως φάνηκε πολύ έντονα στα επετειακά άρθρα και σχόλια για τα δέκα χρόνια από την πανελλαδική εξέγερση του 2008*. Προτείνω πως η εντυπωσιακή ιδεολογική σύγκλιση ποιητικού και πολιτικού στοχασμού αυτή την περίοδο φέρνει στο προσκήνιο μια γενικότερη αρνητική διάθεση που χαρακτηρίζει τη μεταπολεμική ριζοσπαστική αριστερά, την οποία διάθεση αποκαλώ «αποποίηση», δείχνοντας πως οι περιπτώσεις απογοήτευσης και απόγνωσης που τη χαρακτηρίζουν δεν αποτελούν εξαιρέσεις αλλά μια διαρκή και ανυποχώρητη διάσταση της πολιτικής της στάσης. Υπήρχαν δηλαδή πάντα μεταπολεμικοί αριστεροί αμφισβητίες που δεν ήταν απλώς νικημένοι αλλά που, ως αριστεροί, ποτέ δεν περίμεναν να είναι κάτι άλλο από χαμένοι και αθεράπευτα μελαγχολικοί – εκείνοι που, όταν η διαδήλωση τραγουδούσε «σώπα, όπου να 'ναι θα σημάνουν οι καμπάνες» έβγαιναν από την πορεία σιγοσφυρίζοντας «δώξε τη λύπη παλικάρι, πάμε μια βόλτα στο φεγγάρι». Τώρα που η «κρίση» κλείνει δέκα χρόνια και δεν φαίνεται να ξεπερνιέται, όσοι αισθάνονται προδομένοι από τον ΣΥΡΙΖΑ του 2015 θυμούνται όσους προδόθηκαν από προηγούμενες ηγεσίες, και γενικότερα όσους πέρασαν από την κομματική απογοήτευση στην κινηματική θλίψη στην προσωπική πικρία και τέλος στην «αριστερή μελαγχολία» της αδιαπραγμάτευτης άρνησης και αποστράτευσης.

Από τον Εμφύλιο και μετά, η ελληνική αριστερά υπήρξε ή εθνική (ιστορικά συμβιβασμένη) ή διάψευσμένη (ιδεολογικά πτημένα), δηλαδή ή της εξουσίας ή της απόγνωσης (και γι' αυτό δεν μπόρεσε ποτέ να είναι της διακυβέρνη-

σης). Εδώ και εβδομήντα χρόνια ο ένας μετά τον άλλον οι απογοητευμένοι του ΚΚΕ, της ΕΔΑ, του Ρήγα, του ΠΑΣΟΚ, του Συνασπισμού και του ΣΥΡΙΖΑ ήταν πάντα οι απαρηγόρητοι, οι ανυποχώρητοι, οι ανένταχτοι. Ήταν αυτοί που δεν ήλπισαν σε μια επόμενη φορά, δεν επένδυσαν σε μια καλύτερη ευκαιρία, δεν κράτησαν τίποτε δικό τους – εκείνοι που αποποιήθηκαν αλλά δεν παραιτήθηκαν. Πήγαν στη φυλακή και την εξορία με τον Άρη Αλεξάνδρου, τη Ρένα Χατζιδάκη, τη Λούξεμπουργκ, τον Γκράμσι, τον Χικμέτ, τον Μπαλαγκούν. Φώναξαν «κάτω η ελευθερία, κάτω οι ελευθερωτές» μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα της 3ης Μαΐου 1808 του Γκόγια (Μπουνιουέλ, *Το φάντασμα της ελευθερίας*) και, όταν η κηδεία του Μάρκου Μπότσαρη αντίχρησε *Ελευθερία ή θάνατος*, εκείνοι είπαν «Καλύτερα θάνατος καλύτερα θάνατος» (Λεοντάρης, *μόνον διά της λύπης...*).

Η αριστερή αποποίηση συνιστά μια φιλοσοφική και υπαρξιακή στάση της αντι-εξουσιαστικής σκέψης στην Ελλάδα, τη στάση μιας κάθετης απόρριψης απέναντι σε κάθε κυριαρχία, ακόμα και αριστερή. Χαρακτηρίζει εκείνους που πιστεύουν πως στον Εμφύλιο δεν πητήθηκαν μόνο και το κόμμα και το κίνημα αλλά και η ίδια η επαγγελία της επανάστασης. Το επιγραμματικό γκράφι «Ψυχή βαθιά [sic]/Μελαγχολική αριστερά» στη Μαυρομικάλη (Εξάρχεια) συμπυκνώνει αυτή την ολοσχερώς αρνητική στάση θυμίζοντας ότι ο ίδιος ο ταγματάρχης του ΕΛΑΣ Μιχάλης Παπαζήσης που στην αντίσταση εμφύλωνε τους αντάρτες του με το κατευόδιο «Ψυχή βαθιά» διαπραγματεύτηκε τον αφοπλισμό και την παράδοση του 2ου Συντάγματος στους Άγγλους στο Ψυχικό τα ξημερώματα της 4ης Δεκεμβρίου 1944. Όσοι θυμούνται ότι ο καπετάνιος τελικά γίνεται προδότης (και πως στο Μπαλκόνι του Ζενέ ο επαναστάτης με τη φαντασίωση να γίνει Αρχηγός της Αστυνομίας ευνουχίζεται) δεν παύουν να προβληματίζονται πώς μπορεί κανείς να παραμείνει αριστερός χωρίς την προσδοκία απελευθέρωσης, και πώς μπορεί να αντιστέκεται τόσο στους δυνάστες όσο και στους ελευθερωτές του. Δεν υπάρχει λοιπόν

«εθνική μελαγχολία», επειδή η μελαγχολία δεν είναι ποτέ εθνική, είναι συντροφική. Εθνική είναι η κυβερνητική συνεργασία και οι αλληπάλληλοι συμβιβασμοί της.

Μπορούμε να επισημάνουμε αρκετές μεταπολεμικές τάσεις αποποίησης όπου αμφισβητησιακές δυνάμεις συσπειρώθηκαν σε κάποιον εναλλακτικό πολιτιστικό χώρο: 1) την «ποίηση της ήπιας» της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς καθώς και τις δραστηριότητες των συνεργατών του Θεάτρου Τέχνης του Καρόλου Κουν και του κινηματογραφικού νεορεαλισμού· 2) την ποίηση της απόγνωσης της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, περιοδικά-παρέες όπως το *Πάλι* και οι *Μαρτυρίες*, καθώς και τον κύκλο του μουσικού Νέου Κύματος· 3) την πεζογραφία (*Κιβώπιο* Αλεξάνδρου, διηγήματα Χάκκα), το θέατρο (*Αναγνωστάκι*, *Δημητριάδης*), την ποίηση (*Γώγου*, *Πατίλης*, *Χουλιάρας*) και τα μελαγχολικά τραγούδια (π.χ. *Λένγκω* (Ελλάδα), *Μάνα μου Ελλάς*, *Αχ Ελλάδα*, *Ελένη*) της δεκαετίας του 1970· και 4) περφόρμανς σε χιπ χοπ, θέατρο, κινηματογράφο, περιοδικό και ποίηση της γενιάς του 2000 καθώς και δημοσιογραφικά εγχειρήματα («*Ενθετα*» *Αυγής*, *ThePressProject*). Σίγουρα οι αναγνώστες μπορούν να σκεφτούν περισσότερα και καλύτερα παραδείγματα από αυτά.

Αποκαλώ αυτό το φαινόμενο «αριστερή αποποίηση» για να προσδιορίσω τη φιλοσοφική και υπαρξιακή στάση η οποία αρνείται να αποδεχθεί τίλους, περιουσίες, δικαιώματα κι ευθύνες, δηλαδή απορρίπτει κάθε νομική, φιλοσοφική και ηθική κυριότητα. Όχι μόνο δε διεκδικεί αλλά ούτε καν αποδέχεται. Αποδοκιμάζοντας προβλέψιμες στρατηγικές παραχωρήσεις και τακτικούς συμβιβασμούς διαχωρίζει τη θέση της, αρνούμενη να συμμετάσχει, χωρίς όμως να αποκρύψει τις αρχές της, πράγμα για το οποίο υφίσταται εξοστρακισμό και από τις δυο εξουσίες, κυβερνητική και αντικυβερνητική. Αποποίηση είναι η στάση ζωής των χαμένων και των απόκληρων, όσων απεσχίσθησαν και αποχώρησαν αλλά δεν παραιτήθηκαν από τον αγώνα.

Αυτή η αρνητική τάση δεν αποτέλεσε ελληνική εξαίρεση, και δε θα γίνει κατανοητή αν δε μελετηθεί παράλληλα με διεθνείς τάσεις κομματικού μηδενισμού, φιλοσοφικού σκεπτικισμού και πολιτικού

αναρχισμού. Συμπορεύτηκε χρονικά με πολλές ξένες πρωτοβουλίες στοχαστικής αποποίησης και αποσύνδεσης των τελευταίων εβδομήντα ετών, όπως ο γαλλικός υπαρξισμός (*Επαναστατημένος άνθρωπος*, Καμύ) και μετα-στρουκτουραλισμός («νομαδισμός» Ντελέζ/Γκουαταρί), η παλική αυτονομία («στρατηγική της άρνησης» Τρόντι), η γερμανική «αρνητική διαλεκτική» («παραίτηση» Αντόρνο), η αγγλική «εκμηδενιστική πολιτική» («επιτάχυνση» των Σρνίτσεκ/Γουίλλιαμς), η αμερικανική περφόρμανς («επιτελεστική ανατροπή» Τζούντιθ Μπάτλερ), η κούρ «τέχνη της αποτυχίας» (Τζακ Χάλμπερσταμ), ο φυλετικός «αφρο-πεσιμισμός» (Φρανκ Γουίλντερσον) και η μετα-αποικιοκρατική «τραγωδία του αποικιοκρατικού Διαφωτισμού» (Νταϊνβιντ Σκωτ). Δυστυχώς η έκταση και ένταση του παγκόσμιου φαινομένου δεν έγιναν ευρύτερα αντιληπτές στην Ελλάδα επειδή κυριάρχησε απόλυτα ο συναγωνισμός Δεξιάς-Αριστεράς να υπερθεματίσουν υπέρ πατρίδος και ανεξαρτησίας. Μόνο στη δεκαετία του 2010 αυξήθηκαν αρκετά η αριστερή δυσπιστία και καχυποψία ώστε να αναζητήσουν παρόμοιες προγενέστερες ατομικές περιπτώσεις (Νίκος Καρούζος, Μιχάλης Κατσαρός) και συλλογικές τάσεις (ομάδα *Σημειώσεων*), να ανακαλύψουν ξένες φυσιογνωμίες (Γιόζεφ Ροθ, Βικτόρ Σερζ) καθώς και να τιμήσουν γυναίκες που συνεχίζουν να παράγουν πολυσύνθετο έργο (όπως οι Φοίβη Γιαννίση, Αντζελα Δημητρακάκη, Κατερίνα Ηλιοπούλου, Ναταλία Καραγιάννη, Λένα Κιτσοπούλου, Μαρία Κουλούρη, Παυλίνα Μάρβιν, Λένα Πλάτωνος και Εύα Στεφανή).

Η αποποίηση και η απάρνηση δεν συνιστούν στάση ήρωα ή μάρτυρα, δεν ασκούνται στην αφάνεια ή τον υπόκοσμο, δεν αποτελούν πρότυπα. Είναι αυτό που διακατέχει εκείνους που έπαψαν να περιμένουν την επανάσταση ή όποια άλλη λύτρωση από την ιστορία και παραμένουν αφοσιωμένοι σε αρχές που δεν πρόκειται να επικρατήσουν, σε αρχές που διαρκώς αρχίζουν και ποτέ δεν ολοκληρώνονται επειδή αντιστέκονται στον ολοκληρωτισμό της αρχηγίας και στην ισότητα της ταυτότητας. Όσοι δεν ισχυρίστηκαν πως η ποίηση είναι πολιτική, είναι αντίσταση, είναι φιλοσοφία, είναι πράξη κ.ο.κ. είναι εκείνοι που παραμένουν συγχυσμένοι και ανένταχτοι επειδή δεν καταδέχτηκαν την παρη-

γοριά της ισοδυναμίας, πιστεύοντας πως τίποτε δεν είναι κάτι άλλο, πως κάθε τι είναι «καταραμένο» να είναι μοναδικό. Είναι επίσης εκείνοι που εξακολουθούν πιστά να λένε στον δικό τους Παντελή Πολυχρονίδη την κουβέντα του Μάρκου Μέσκου στους ισόβιους φίλους του: «Όσα είπαμε παλιά» μπορεί να μην επαληθεύτηκαν («ποίηση πουθενά πραγματοποιημένη τα οράματα σφαγμένα όλα») όμως «ισχύουν». Όσοι αρνήθηκαν και αποποιήθηκαν χωρίς όμως ποτέ να απελπιστούν και να αποκρυσταλλωθούν είναι όσοι έχασαν την πίστη τους στην ουτοπία αλλά παραμένουν πιστοί στη μοναδική εξέγερση. Σε μια εποχή όπου η μεσσιανική πίστη χρεοκόπησε, καμιά προσδοκία υπέρβασης και διάρκειας δεν είναι βιώσιμη. Η εξέγερση είναι μια έκρηξη που αναλώνεται, μια έκλαμψη που σβήνει – μια ρήξη με τη νομιμότητα, όχι την ιστορία· μια ρωγμή στην κανονικότητα, όχι στην κυριαρχία. Η εξέγερση αυτοακυρώνεται για να μη γίνει καθεστώς, όπως η προσωρινή, απροϋπόθετη και ακροσφαλής κατοχή πλατείας ή κτιρίου, η συγκέντρωση χωρίς κέντρο, η διεκδίκηση χωρίς πρόγραμμα, η διαμαρτυρία χωρίς μανιφέστο, η άρνηση χωρίς κατάφαση, η αγωνιστική αγωνία της αριστερής αποποίησης.

Ευχαριστώ θερμά τους φίλους Χρήστο Χρυσόπουλο για την πρόσκληση, Μάριο Εμμανουηλίδη για τη συζήτηση και Νένη Πανουργιά για το γράφημα.

* Έχω υπ' όψιν μου περσινές και λίγο παλαιότερες, γραπτές και δημόσιες απόψεις των (αλφαβητικά) Γιώργου Βασιλάκου, Άκη Γαβριηλίδη, Γιώργου Γιαννουλόπουλου, Κώστα Γούση & Ειρήνης Γαϊτάνου, Μάριου Εμμανουηλίδη, Κωστή Καρπόζηλου, Θανάση Καρτερού, Νίκου Κατσιαούνη, Αλέξανδρου Κιουπκιολά, Δημήτρη Κόρου, Δέσποινας Λαλάκη, Γιάννη Λαμπρόπουλου, Χρήστου Μάν, Ιωάννας Μαρά, Αναστασίας Ματσούκα & Γιώργου Βελεγράκη, Στρατή Μπουρνάζου, Δημοσθένη Παπαδάτου-Αναγνωστόπουλου, Κ. Παπουλή, Κωνσταντίνου Πουλή, Λάμπε Ρατ, Νίκου Σαραντάκου, Γιάννη Σκουρλέτη, Γιώργου Σουβλή, Αγγελικής Σπανού, Δημήτρη Σταματοπούλου, Αλέξανδρου Σχισμένου, Γιαβόρ Ταρίνσκι, Φώτη Τερζάκη, Γιώργου Τζιτζιλάκη, Γιώργου Τούλα, Θωμά Τσαλαπάτη, Τέλλου Φίλη κ.ά. Με αρνητικούς όρους συζητήσαν την ελληνική περίπτωση και ξένοι στοχαστές όπως ο Σλαβόου Ζίζεκ, ο Στάνλυ Αρόνοβιτς, ο Αλαίν Μπαντιού (που δημοσίευσε το 2015 «11 μελαγχολικές παρατηρήσεις για το μέλλον της ελληνικής κατάστασης») και ο Άνταμ Σύμπουκ ο οποίος, εξ αφορμής της *Ντοκουμέντα 14*, το 2017 γενίκευσε πως «θα μπορούσε κανείς να πει ότι το πένθος, ή τουλάχιστον η μελαγχολία σε σχέση με μια βαθιά αίσθηση απώλειας, αποτελούσε πάντα μέρος της αντίληψης του νεοελληνικού έθνους για τον εαυτό του».